

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 7 липня 2023 р. № 610-р

Київ

Про схвалення Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля

1. Схвалити Концепцію Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля, що додається.

Визначити Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів замовником Програми.

2. Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів разом з іншими заінтересованими органами розробити та подати в шестимісячний строк після припинення чи скасування воєнного стану Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля.

Прем'єр-міністр України

Д. ШМИГАЛЬ

Інд. 75

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 7 липня 2023 р. № 610-р

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової екологічної програми
моніторингу довкілля

Визначення проблеми, на розв'язання
якої спрямована Програма

Екологічна ситуація в Україні є вкрай складною, навантаження на навколишнє природне середовище зростає. Забруднення та виснаження природних ресурсів, зокрема внаслідок збройної агресії Російської Федерації, продовжує загрожувати здоров'ю населення, екологічній безпеці та економічній стабільності держави.

Недостатньо уваги приділяється охороні земельних ресурсів, їх нераціональне використання та деградація призводить до знищення ландшафтів, обміління та зникнення малих річок. Скорочуються площі зелених насаджень у населених пунктах, не здійснюються заходи із забезпечення науково обґрунтованого відтворення та ощадливого використання тваринного та рослинного світу, нераціонально використовуються водні ресурси, триває їх забруднення та виснаження.

Неналежна організація та проведення геологічних довгострокових і систематичних спостережень за сучасними природними та антропогенними екзогенними та ендегенними геодинамічними процесами з метою виявлення змін і небезпечних тенденцій, що відбуваються в земній корі, можуть створювати потенційну чи реальну загрозу щодо виникнення кризових або надзвичайних ситуацій на певних територіях, призводити до забруднення надр, завдавати значних збитків економіці держави та загрожувати здоров'ю населення. У більшості міст за окремими показниками спостерігається високий рівень забруднення атмосферного повітря.

Така незадовільна екологічна ситуація зумовлена рядом факторів, зокрема неефективним функціонуванням державної системи моніторингу навколишнього природного середовища (далі — система моніторингу довкілля), створеної відповідно до Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”.

З огляду на зазначене проблемами функціонування системи моніторингу довкілля, на розв'язання яких спрямована Державна цільова екологічна програма моніторингу довкілля (далі — Програма), є:

невідповідність нормативно-технічного та нормативно-правового і організаційного забезпечення системи моніторингу довкілля сучасним вимогам;

відсутність цілісності єдиних мереж спостережень, а для деяких підсистем системи моніторингу довкілля їх повна відсутність;

застаріле методичне забезпечення спостережень, відбору та аналізу проб;

відсутність єдиних вимог до обробки даних і формування сумісних між собою інформаційних технологій із зберігання, обробки та обміну даними та інформацією;

відсутність аналізу екологічного стану навколишнього природного середовища та прогнозування його змін;

необхідність забезпечення відкритості інформації про стан навколишнього природного середовища.

Міжнародний досвід організації систем моніторингу довкілля, зокрема автоматизованих, свідчить про велику зацікавленість органів виконавчої влади різних країн у розвитку національних систем моніторингу довкілля, а також про високу економічну та соціальну ефективність таких систем.

У періодичному міжнародному виданні *International Environmental Technology* зазначено, що забезпечення проведення моніторингу, зокрема моніторингу водних ресурсів та атмосферного повітря в країнах ЄС і США, динамічно розвивається із використанням найсучасніших розробок (портативні прилади, обладнання, витратні матеріали, аналітичні процедури спеціалізованих лабораторій, складні автоматизовані системи моніторингу довкілля, використання комп'ютерних систем, які працюють в режимі реального часу, що забезпечує високу ефективність і можливість прогнозування небезпечних ситуацій тощо), які дають змогу проводити комплексні вимірювання в неперервному автоматичному режимі.

Концепція моніторингу ґрунтів Словаччини передбачає спостереження в рамках широкої програми (близько 50 показників) за ґрунтами, водою і рослинами. Моніторинговий цикл такої програми складає три — п'ять років, вона узгоджена із спеціальною мережею контролю забруднення навколишнього природного середовища. Дані експортуються за допомогою ARC/INFO в єдину географічну мережу. В останні роки Словаччина робить активні кроки для гармонізації своєї системи з системами сусідніх країн і в цілому із європейськими підходами.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Протягом 2008—2012 років фінансово-організаційне забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля здійснювалося в рамках Державної цільової екологічної програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1376 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 93, ст. 3403), однак наступний дев'ятирічний період (2013—2022 роки) характеризувався відсутністю нормативно-правового врегулювання питань щодо функціонування та подальшого розвитку системи моніторингу довкілля. Це призвело до неналежного проведення моніторингу навколишнього природного середовища.

До основних проблем слід віднести недосконале законодавче врегулювання питання щодо функціонування системи державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Ще однією проблемою для системи моніторингу довкілля є суспільне нерозуміння реального природоохоронного та економічного ефекту (користі) її функціонування. Адже система моніторингу довкілля спрямована на примноження як природо-ресурсного потенціалу України, так і забезпечення екологічної безпеки, санітарно-епідеміологічного благополуччя населення.

Окрему увагу необхідно приділити наслідкам надзвичайних ситуацій природного характеру, що все частіше трапляються на території України, лише у 2020 році завдані збитки від зазначених явищ сягнули, за різними оцінками, 18 млрд. гривень.

Окрім того, від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації фіксуються злочини проти довкілля. Так, за шість місяців війни їх зафіксовано більше 2 тис. і нараховано збитків на 395 млрд. гривень.

Належна економічна оцінка всіх негативних факторів і ризиків, що ґрунтується на даних про навколишнє природне середовище, безсумнівно, продемонструє потужний природоохоронний і соціально-економічний ефект від ефективної діяльності системи моніторингу довкілля.

Вирішення зазначених проблем можливе завдяки системним програмним методам, зокрема шляхом затвердження та реалізації Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля, визначення основних заходів щодо спрямування даних системи моніторингу довкілля на задоволення інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, оновлення методологічної бази підсистем державного моніторингу довкілля, удосконалення загальнодержавної екологічної автоматизованої

інформаційно-аналітичної системи забезпечення прийняття управлінських рішень та доступу до екологічної інформації та її мережі.

Мета Програми

Метою Програми є розбудова цілісної системи моніторингу довкілля, підвищення ефективності її функціонування для підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення конституційного права людини на безпечне довкілля.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливі два варіанти розв'язання проблеми.

Перший передбачає підтримку наявної системи моніторингу довкілля без втручання в її функціональну структуру. Системне інформаційне наповнення шляхом розроблення нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність із законодавством.

Перевагою зазначеного варіанта є стабілізація та можливий незначний розвиток системи моніторингу довкілля.

Проте цей варіант не дає змоги вирішити на достатньому рівні питання про задоволення інформаційних потреб державної системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища. Це призведе до того, що додаткове фінансування буде спрямоване лише на підтримку наявних суб'єктів системи моніторингу довкілля.

Другий передбачає здійснення структурної перебудови системи моніторингу довкілля, дані якої будуть спрямовані виключно на задоволення інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища для прийняття управлінських рішень.

Розв'язання проблеми буде забезпечено шляхом реалізації Закону України від 20 березня 2023 р. № 2973-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля”. Також буде переглянуте питання про взаємодію її галузевих складових, закріплення принципу, згідно з яким інформаційні потреби управління у сфері охорони навколишнього природного середовища є основою для формування та функціонування системи моніторингу довкілля.

Перевагою зазначеного другого варіанта є:

1) на основі аналізу інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища будуть сформовані головні стратегічні вимоги до системи моніторингу довкілля та її окремих

підсистем, реалізація яких має бути націлена виключно на цілі прийняття управлінських рішень;

2) відсутність потреби державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища в тих чи інших даних або екологічній інформації автоматично впливатиме на скорочення спостережень за відповідними параметрами і буде призводити до їх вилучення із програм моніторингу з причин фінансової, організаційної та технічної недоцільності;

3) інформаційні потреби державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища мають стати об'єктом постійного періодичного перегляду з відповідним подальшим внесенням змін до нормативно-правових актів і Програми.

Зазначені заходи можливо реалізувати лише в рамках цілісного системного підходу до реформування та вдосконалення державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, який має бути виражений у формі Програми, до виконання якої мають бути залучені всі суб'єкти системи моніторингу довкілля.

Другий варіант є найбільш оптимальним у зв'язку з його відповідністю Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”, Рішенню Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 р. “Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації”, введеному в дію Указом Президента України від 23 березня 2021 р. № 111, а також Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015).

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Проблему передбачається розв'язати в межах Програми шляхом: реалізації положень Закону України від 20 березня 2023 р. № 2973-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля”, зокрема тих, що спрямовані на поліпшення стану навколишнього природного середовища:

- спрямування даних системи моніторингу довкілля на задоволення інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- підвищення ефективності використання наявного потенціалу служб спостережень суб'єктів системи моніторингу довкілля на основі задіяння

нормативно-правових, науково-експертних, інформаційно-освітніх та інших засобів;

- впровадження сучасних інформаційних технологій;

- застосування засобів вимірювальної техніки, уніфікованих методик вимірювання;

- оптимізація показників спостережень і створення на їх основі єдиної державної мережі спостережень;

відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури, призначених для моніторингу довкілля, розбудова нових мереж спостережень, лабораторій моніторингу довкілля в разі їх руйнувань, розроблення та затвердження методологічної бази підсистем моніторингу довкілля (для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації);

визначення відповідальності органів державної влади, установ та організацій, залучених до системи моніторингу довкілля, за її організацію та функціонування в режимах повсякденного функціонування, підвищеної готовності, реагування на надзвичайні екологічні ситуації, відстеження у відновлювальний (реабілітаційний) період.

Моніторинг навколишнього природного середовища проводитиметься в рамках державної, регіональних і галузевих програм моніторингу довкілля.

З метою підвищення ефективності функціонування системи моніторингу довкілля будуть утворюватися регіональні центри моніторингу довкілля шляхом визначення структурного підрозділу обласної, Київської міської державної адміністрації (обласної, Київської міської військової, обласної, Київської міської військово-цивільної адміністрації — у разі їх утворення), органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, що виконуватиме відповідні функції. Утворення регіональних центрів моніторингу довкілля буде здійснено на базі вже наявних органів управління якістю атмосферного повітря, відповідно до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 827 “Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря” (Офіційний вісник України, 2019 р., № 70, ст. 2451).

Організаційне забезпечення виконання Програми покладається в межах компетенції на Міндовкілля та суб'єктів системи моніторингу довкілля.

Строк виконання Програми — п'ять років.

Очікувані результати виконання Програми,
визначення її ефективності

Виконання Програми сприятиме:

задоволенню інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та інформуванню суспільства про стан довкілля;

забезпеченню органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських і міжнародних організацій обґрунтованою, об'єктивною та достовірною інформацією про стан навколишнього природного середовища;

поліпшенню державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпеченню раціонального використання природних ресурсів;

прогнозуванню змін стану навколишнього природного середовища та оперативному реагуванню центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в разі виникнення надзвичайних ситуацій або загрози їх виникнення та належному контролю за їх розвитком і ліквідацією наслідків;

поліпшенню координації дій суб'єктів системи моніторингу довкілля під час планування, організації та проведення спостережень і здійснення спільних заходів;

утворенню регіональних центрів моніторингу довкілля;

удосконаленню загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення прийняття управлінських рішень та доступу до екологічної інформації та її мережі.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів,
необхідних для виконання програми

Фінансування заходів щодо виконання Програми здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів міжнародної технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається з урахуванням реальних можливостей державного та місцевих бюджетів на відповідний рік під час формування їх показників.

Детальний обсяг матеріально-технічних і трудових ресурсів визначатиметься під час розроблення відповідних завдань і заходів Програми та плану заходів до неї.
